“OSHQOZON VA O'N IKKI BARMOQ ICHAK YARA KASALLIGI BILAN KASALLANGAN TURLI YOSHDAGI BOLALARDA VEGETATIV NERV TIZIMINI BAHOLASH”

Andijon davlat tibbiyot institute

Pediatriya yo'nalishi 1 kurs magistr talabasi

Abduraimova Munisaxon Dilshodbek qizi

Annotatsiya: *Oshqozon va o‘n ikki barmoqli ichak yara kasalligi bolalar gastroenterologiyasining dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. So‘nggi yillarda ushbu patologiyaning uchrash chastotasi ortib borayotganligi, kasallikning surunkali kechishi hamda turli asoratlar bilan namoyon bo‘lishi sababli uning patogenetik mexanizmlarini chuqur o‘rganish zarurati ortmoqda. Kasallik rivojlanishida vegetativ nerv tizimi (VNT) faoliyatining buzilishi muhim o‘rin tutadi. Vegetativ regulyatsiya mexanizmlaridagi o‘zgarishlar oshqozon sekretsiyasi, motorikasi, mahalliy qon aylanishi va shilliq qavatning himoya funksiyalariga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Mazkur maqolada oshqozon va o‘n ikki barmoq ichak yara kasalligi bilan kasallangan turli yoshdagi bolalarda vegetativ nerv tizimining funksional holati, vegetativ muvozanatning buzilish darajasi hamda yoshga bog‘liq xususiyatlari o‘rganildi.*

Kalit so‘zlar: *yara kasalligi, vegetativ nerv tizimi, bolalar gastroenterologiyasi, vegetativ disfunksiya, vagotoniya, simpatikotoniya, vegetativ reaktivlik, oshqozon yarasi, o‘n ikki barmoq ichak yarasi, yurak ritmi variabelligi.*

Oshqozon va o‘n ikki barmoq ichak yara kasalligi bolalar orasida surunkali gastroenterologik kasalliklar tarkibida muhim o‘rin egallaydi. Kasallik oshqozon yoki o‘n ikki barmoq ichak shilliq qavatida chuqur nuqson hosil bo‘lishi bilan tavsiflanadi va ko‘pincha qaytalanuvchi kechishga ega bo‘ladi. So‘nggi o‘n yilliklarda bolalarda yara kasalligining etiologiyasi va patogeneziga oid qarashlar sezilarli darajada kengaydi. Hozirgi vaqtda kasallik rivojlanishida irsiy moyillik, Helicobacter pylori infeksiyasi, stress omillari, immunologik buzilishlar va

vegetativ nerv tizimi faoliyatidagi o‘zgarishlar muhim ahamiyatga ega ekanligi tan olinmoqda.

Vegetativ nerv tizimi organizmning ichki muhit barqarorligini saqlovchi asosiy regulyator tizimlardan biri hisoblanadi. U simpatik va parasimpatik bo‘limlar orqali yurak-qon tomir tizimi, ovqat hazm qilish organlari, endokrin bezlar hamda metabolik jarayonlarni boshqaradi. Bolalik davrida vegetativ nerv tizimining funksional yetilishi davom etishi sababli uning tashqi va ichki omillarga sezuvchanligi yuqori bo‘ladi. Yara kasalligida vegetativ muvozanatning buzilishi oshqozon sekretsiyasi ortishi, kislotali muhitning kuchayishi, shilliq qavat regeneratsiyasining sekinlashishi va mikrosirkulyatsiya buzilishlariga olib keladi. Ayniqsa, parasimpatik tizimning ortiqcha faollashuvi oshqozon shirasi ishlab chiqarilishining kuchayishiga hamda yara jarayonining chuqurlashishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Bolalarda vegetativ nerv tizimi holatini o‘rganish kasallikning kechishini prognoz qilish, individual davolash dasturlarini ishlab chiqish va reabilitatsiya tadbirlarini takomillashtirish uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Tadqiqot oshqozon va o‘n ikki barmoq ichak yara kasalligi tashxisi qo‘yilgan turli yosh guruhlariga mansub bolalarda olib borildi. Tadqiqotga 7–17 yoshdagi bemorlar jalb qilindi va ular yoshiga qarab uch guruhga ajratildi:

7–10 yosh;

11–14 yosh;

15–17 yosh.

Vegetativ nerv tizimi holatini baholashda klinik-nevrologik, instrumental va funksional tekshiruv usullaridan foydalanildi. Vegetativ statusni aniqlash maqsadida vegetativ tonus, vegetativ reaktivlik va vegetativ ta’minot ko‘rsatkichlari o‘rganildi. Bemorlarda arterial bosim, yurak urish soni, ortostatik sinov natijalari, vegetativ indekslar va yurak ritmi variabelligi ko‘rsatkichlari tahlil qilindi.

Shuningdek, elektrokardiografiya, kardiointervalografiya va yurak ritmi variabelligini baholash usullari qo‘llanildi. Ushbu metodlar simpatik va parasimpatik tizimlarning funksional faolligi darajasini aniqlash imkonini berdi. Gastroenterologik tekshiruvlar doirasida fibrogastroduodenoskopiya, Helicobacter pylori diagnostikasi, intragastral pH-metriya va laborator tahlillar amalga oshirildi. Olingan natijalar statistik dasturlar yordamida qayta ishlanib, o‘rtacha qiymatlar va korrelyatsion bog‘liqliklar aniqlandi.

Tadqiqot natijalari yara kasalligi bilan og‘rigan bolalarda vegetativ nerv tizimining turli darajadagi buzilishlari mavjudligini ko‘rsatdi. Bemorlarning aksariyatida vegetativ disfunksiya sindromi aniqlandi. 7–10 yoshdagi bolalarda ko‘proq vagotonik reaksiyalar kuzatildi. Ushbu guruhda yurak urish tezligining pasayishi, arterial bosimning nisbatan pastligi, terlashning ortishi va emosional labillik qayd etildi. Parasimpatik nerv tizimi ustunligi oshqozon sekretsiyasi faollashuvi bilan bog‘liq bo‘lib, yara jarayonining faol bosqichida yaqqol namoyon bo‘ldi.

11–14 yoshdagi bemorlarda vegetativ muvozanatning beqarorligi kuzatildi. Simpatik va parasimpatik tizimlar o‘rtasidagi disbalans vegetativ reaktivlikning pasayishi bilan kechdi. Ushbu yosh guruhida stress omillariga yuqori sezuvchanlik va emosional zo‘riqishlar ko‘proq aniqlandi. 15–17 yoshdagi o‘smirlarda esa simpatik nerv tizimi faolligining ortishi tendensiyasi kuzatildi. Bu yurak urish tezligining oshishi, arterial bosimning ko‘tarilishi va vegetativ ta’minot mexanizmlarining zo‘riqishi bilan namoyon bo‘ldi.

Yurak ritmi variabelligi ko‘rsatkichlari tahlili vegetativ boshqaruv mexanizmlarining izdan chiqqanligini tasdiqladi. Ayniqsa, yara kasalligining faol bosqichida vegetativ regulyatsiya parametrlarining sezilarli o‘zgarishi qayd etildi. Tadqiqot davomida vegetativ buzilishlar darajasi bilan yara nuqsonining kattaligi, kasallik davomiyligi va og‘riq sindromi intensivligi o‘rtasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘liqlik aniqlandi.

Olingan natijalar yara kasalligi patogenezida vegetativ nerv tizimi muhim rol o‘ynashini tasdiqlaydi. Vegetativ regulyatsiya mexanizmlarining buzilishi oshqozon va o‘n ikki barmoq ichak faoliyatining neyrogumoral boshqaruviga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Parasimpatik tizim faolligining ortishi natijasida gastrin va xlorid kislotasi sekretsiyasi kuchayadi. Bu esa shilliq qavatning himoya imkoniyatlarini pasaytirib, yara hosil bo‘lish xavfini oshiradi. Shu bilan birga, vegetativ disbalans mikrosirkulyatsiya buzilishlariga olib kelib, regeneratsiya jarayonlarini sekinlashtiradi.

Yoshga bog‘liq tahlillar vegetativ buzilishlarning xarakteri bolaning ontogenetik rivojlanish bosqichiga bog‘liq ekanligini ko‘rsatdi. Kichik yoshdagi bolalarda parasimpatik ta’sir ustun bo‘lsa, katta yoshdagi o‘smirlarda simpatik faollikning kuchayishi kuzatildi. Adabiyot ma’lumotlari bilan taqqoslanganda, bizning natijalarimiz vegetativ nerv tizimining funksional holati yara kasalligi og‘irlik darajasining muhim prognostik mezoni ekanligini tasdiqlaydi. Shu sababli davolash jarayonida nafaqat yara nuqsonini bartaraf etish, balki vegetativ disfunksiyani korreksiya qilish ham muhim hisoblanadi. Vegetativ nerv tizimini baholashning zamonaviy usullari kasallikning yashirin shakllarini aniqlash, davolash samaradorligini nazorat qilish va relapslarning oldini olish imkonini beradi.

Oshqozon va o‘n ikki barmoq ichak yara kasalligi bilan kasallangan bolalarda vegetativ nerv tizimi faoliyatining sezilarli darajada buzilishi kuzatiladi. Vegetativ disfunksiya kasallik patogenezining muhim bo‘g‘ini hisoblanib, yara jarayonining shakllanishi va kechishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Turli yosh guruhlarida vegetativ buzilishlarning o‘ziga xos xususiyatlari aniqlandi. Kichik yoshdagi bolalarda vagotoniya, katta yoshdagi o‘smirlarda esa simpatikotoniya elementlari ustunligi qayd etildi. Vegetativ nerv tizimi ko‘rsatkichlarini kompleks baholash yara kasalligining klinik kechishini prognoz qilish va individual davolash strategiyasini tanlashda muhim ahamiyatga ega.

Shu bois yara kasalligiga chalingan bolalarni tekshirish algoritmiga vegetativ nerv tizimi holatini baholash usullarini kiritish diagnostika va davolash samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. *Ismailov S.I. Bolalar gastroenterologiyasi. – Toshkent, 2021.*
2. *Baranov A.A. Pediatriya. – Moskva, 2022.*
3. *Sherman P.M. Pediatric Gastrointestinal Diseases. – New York, 2021.*
4. *Hyams J.S. Pediatric Gastroenterology and Nutrition. – Springer, 2020.*
5. *Belyaeva L.M. Vegetativ nerv tizimi fiziologiyasi va patologiyasi. – Moskva, 2021.*
6. *Walker W.A. Pediatric Gastrointestinal Disease. – PMPH USA, 2020.*
7. *North American Society for Pediatric Gastroenterology Clinical Guidelines, 2023.*
8. *World Journal of Pediatric Gastroenterology and Nutrition, 2022.*
9. *Journal of Pediatric Gastroenterology and Hepatology, 2023.*
10. *O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi bolalar gastroenterologiyasi bo‘yicha klinik tavsiyalari.*